

Diana Zalar

ODMEVI PREDKRŠČANSKIH VEROVANJ V IZBRANIH PRAVLJICAH TREH HRVAŠKIH AVTORJEV

V poetiki številnih hrvaških avtorjev fantastijske proze za otroke je moč prepoznati vpliv antičnih kultov Sonca, Lune in Drevesa. Avtorica v pričujočem članku proučuje literarne odseve predkrščanskih vrst religioznosti, ki niso povsem pozabljene, saj so bile spretno vgrajene v samo sfero kristjanizacije. Ti kultu so bolj ali manj očitni oziroma skriti, vsekakor pa so v hrvaški otroški književnosti liki iz astralne mitologije zelo navzoči. Po starem hrvaškem verovanju sta bila Luna in Sonce osnovni božanstvi, dom vseh pomembnih bogov pa je bil na Drevesu sveta. Določena drevesa so imela kot varuhi duš naših prednikov tudi sama status božanstev, zato imajo v ljudskem verovanju prav tako poseben položaj in so temu primerno upodobljena v umetniških knjigah.

Luna kot simbol uresničenih sanj (Sanja Lovrenčić, *Mjesečeva splav*), skrivnosti izbranih dreves (Ivana Brlić Mažuranić, *Lutonjica Toporko i devet župančiča*) ali moška personifikacija Sonca, ki je blizu katoliški tradiciji (Anica in Maja Gjerek, *Bijeli dimnjačar*) – to so motivi pisateljic, ki vsaka po svoje obujajo ustno izročilo in ga prepletajo z lastno prozno poetiko.

In the poetics of several Croatian authors of fantastic prose for children, it is possible to recognize the impact of the ancient cults of the Sun, the Moon or the Tree. In this paper, the author is exploring literature reflects of pre-Christian types of religiousness, which were not entirely forgotten since they were skillfully assimilated in the area of Christianization. These cults are more or less obvious or hidden, but it's for sure that Croatian children's literature is abundant with characters of astral mythology. In old Croatian belief, the Moon and the Sun were the major Gods and the home of all the important Gods was on the Tree of the World. Chosen trees had a status of Gods themselves, because they were guarding the souls of our ancestors. Therefore they also carry a special status in popular beliefs and are respectfully portrayed in artistic books.

Whether we see the Moon as a symbol of dreams come true (Sanja Lovrenčić, *Mjesečeva splav*); or the secrets of the chosen trees (Ivana Brlić Mažuranić, *Lutonjica Toporko i devet župančiča*); or manlike personification of the Sun, which is on the trail of Catholic tradition (Anica and Maja Gjerek, *Bijeli dimnjačar*), each of these authors evokes the oral tradition in a unique way and incorporates it into their own prose expression.

Stari poganski božanstvi Mesec in Sonce sta bili v legendah naših prednikov zelo zapletena lika. Njuno čaščenje je prepleteno s številnimi predkrščanskimi

verovanji in kultu. Luna je kot nočni vir svetlobe s svojim dnevnim polom Soncem bodisi v odnosu brat/sestra, oče/mati ali sin/hči. Že od pradavnine velja za boginjo plodnosti, ki upravlja s ciklusi vegetacije, nosečnosti in rasti (Bajuk-Pecotić 1999), kot tudi z biološkimi ritmi. Prav zato je Luna v številnih kulturah, tudi v hrvaški, nagrobno božanstvo, ima pa tudi pomembno vlogo v astrologiji in psihologiji. Je simbol sanj, podzvesti in nočnega življenja. To nebesno telo je zato vir neštetih mitov, legend in kultov, ljudskih pripovedk ter pesmi. Po mnenju Lidije Bajuk nekateri narodi poudarjajo naravo Lune v nasprotju s Soncem, ali pa ju predstavljajo kot dvojčka, ki stojita nasproti vsem drugim – v naši kulturi boginji Zori oziroma zvezdi Danici.

Med prvimi avtorji hrvaške otroške književnosti, ki so pisali o mesečnosti, je bil Vladimir Nazor, ki ga je stara čakavska romanca navdihnila, da je lik Halugice – hčere morske vile in ribiča – prenesel v pravljico. Če razumemo, da je morje tesno povezano z Luno in njenim vplivom na podvodni svet, dobimo najboljšo možno okoljsko podlago za interpretacijo in doživetje tragedije občutljivega, nežnega ženskega lika, kakršna je morska vila. Luna je priča njene usode; ponazarja okolje, v katerem se odvijajo težke usode posameznih likov, čeprav sama Luna v klasičnem smislu nima statusa lika. Nazor jo povezuje z močjo ljudskega praznoverja, hkrati pa vzpostavlja tesno povezanost med junaki in naravnimi fenomeni. Luna predstavlja nemo pričo zgodbe. Na junake vpliva tako, da imajo privide, hodijo v sanjah in se nasploh vedejo, kot bi bili pod vplivom takih stanj. Luna je nem, ne pa tudi nedolžen udeleženec dogodkov. V tem kontekstu je simbolika nedvoumna – Luna je netranscendentna sila, ki zavira odnose med nasprotujočimi si svetovi, kot sta morje in kopno, hkrati pa nasprotja med njimi še krepi, kar povzroča tragedije glavnih junakov. V pravljici *O Zorku Bistrozorku in sreči* avtorice Ivane Brlić-Mažuranić ima Lunina svetloba vlogo nemega generatorja moči, ki posamezniku pomaga sprejemati življenjske odločitve. V tem smislu lahko rečemo, da Luna v delih te avtorice deluje kot transformacijski simbol. Avtor Luko Paljetak je svojo pravljico *Mesečina* (1989) napisal po predlogi hrvaške ljudske pravljice *Mala vila*. Z uporabo odprte zgradbe zgodbe, kot tudi z referencami na sodobno stvarnost, ironičnimi odmiki od zgodbe in drugimi podobnimi postopki, je obudil ustno izročilo in se hkrati približal sodobni fantastiki. Poudarek je na Luni, ki impulzivno in skrivnostno vpliva na človeška življenja, še posebej na človeško potrebo po resnični ljubezni. Naši predniki so verjeli, da Luna mladim dekletom v sanje pošilja podobe njihovih ženinov. Joža Horvat v romanu *Waitapu* (1993) obuja mitološko idejo, ki se je tisočletja razvijala na otokih Tihega oceana. Njegova Luna ni slovansko božanstvo. Njene vloge se spreminjajo, kar je povsem v skladu z varljivo subjektivnostjo tega lika. Domiselna razlaga plime in oseke kot spopada obeh božanskih zakoncev poudarja odvisnost moškega in ženskega principa. Ta princip je po drugi strani vsebovan v Luni, ki ima dvojni značaj, zato ni naključje, da je služabnica dveh božjih gospodarjev hkrati (boginje Akahau in boga Tikururuja).

Indonezijski bogovi so lovci, govedorejci, bojevniki (podobno kot skandinavski, je tudi ta panteon zelo bojevit). Slovanski bogovi so drugačni, manj potepuški in bolj poljedelsko naravnani; zelo radi imajo svoj dom in drevo sveta, s katerega lahko vse vidijo. Zelo so privrženi rastlinam, še bolj kot živalim. Tako je v delih, ki obravnavajo slovansko mitologijo, Luna povezana z drevesi in gozdom (Paljetak), ognjiščem (I. Brlić-Mažuranić) in obalnim svetom (V. Nazor).

V tem kontekstu je še posebej zanimiva slikanica Sanje Lovrenčič in Pike Vončina z naslovom *Mesečev splav (Mjesečeva splav)*. Dva prijatelja, pujsek, ki v mesečnih nočeh rad premišljuje, in divji prašič sta oba obsedena z Luno in prepričana, da na njej nekdo živi. Kako bi se ta sicer manjšala, če je ne bi nekdo grizel? Tudi lunine pege so že od pradavnih časov vir številnih iger domišljije. Ponekod simbolizirajo kar cel lunarni bestiarij (psa, volka, zajca, konja/kobilo, bika/kravo, šakala, krokarja, jagnje, kozla/kozo, jelena, kukavico, podlasico, miš, medveda, muho, raco, pajka, ribo, sovo, škorpionja, merjasca, vidro, volkuljo in celo zmaja), spet drugi pa imajo obliko človeškega obraza ali kar cele človeške figure (*dekle, ki na ramenih prenaša drog z dvema vedroma vode, ljudožerec, ki so ga bogovi odstranili z zemlje, da bi rešili človeštvo*) (Chevalier in Gheerbrant 1987: 409). Verjeli so tudi, da mlada luna simbolizira čas, ko se rojevajo čarovniki in vampirji. Pujsek iz omenjene slikanice je prepričan, da vidi nekoga, ki živi na Luni. Po zaslugi iznajdljivih ptic se glavni junaki te slikanice res znajdejo na Luni, kamor pridejo na pomoč samotnemu škratu s čarovniškimi močmi. Ta v svoji osamljenosti tam goji limonovce in pomarančevce. Tako kot drobna vila Mjesečarica iz Paljetkove pravljice, ki v mesečnih nočeh prihaja na Zemljo, se tudi pujski z Lune domov vračajo po mesečni lestvi, ki jim jo je naredil tamkajšnji čarovnik. Slednji se izkaže za posebej iznajdljivega, ko se v njegovih limonovcih in oranževcih naselijo ptice, ki so na Luno prinesle pujske. Zanimiva je analogija, na osnovi katere se glavna junaka, pujsek in merjasec, odločita za drzni podvig: *Nočno nebo je modro kot jezero – je neke noči rekel rožnati prašiček – čez jezero pa se lahko prepelješ na splavu* (Lovrenčič, Vončina 2004: 11). In tako skleneta zgraditi splav ... na podoben način na koncu zgodbe in pustolovščine pujsek opazi globino zelene jezerske vode in hrepeneče reče: *Res me zanima, če na dnu kdo živi* (Lovrenčič, Vončina 2004: 35). In začne se nov podvig. V tej pravljici ima Luna (pogosto tudi sama pustolovka in potepuhinja) posebno vlogo posrednice, saj lahko predpostavljamo, da njen odsev v jezeru v junaku vzbuja željo po združitvi neba in zemlje oziroma nebesnih teles z nečim, kar je neotipljivo in dosegljivo hkrati (v tem primeru je to neznana globina jezera). Luna ponuja vprašanja in odgovore, nam pa prepušča, da sprejememo izziv. Vendar Luna ni edina, ki v zgodbi predstavlja to povezavo.

Verovanje starih Slovanov, da se duše njihovih prednikov selijo na izbrana drevesa, je tesno povezano s kultom Lune, kajti Lunine faze poudarjajo minevanje časa in človeškega življenja. Zanimivo je, da Sanja Lovrenčič in Pika Vončina v slikanici uporabljata drevesa, ki jih sadi škrat na Luni. Ta dejavnost mu namreč preganja samoto in krajša čas. Drevesa imajo v zgodbi svoj globlji pomen. Tako kot so bili apostoli glede na citat v *Svetem pismu* ribiči človeških duš, so drevesa na Luni nudila dom pticam in s tem trajno povezovala nebo in zemljo. *Ptica, simbol duše, ima vlogo posrednika med nebom in zemljo* (Chevalier 1983: 541).

V gozdu raste drevo, tanko in visoko ...

Ko prideš, ko se ustaviš, nehaš hoditi po starih poteh in divjini ... Ko se odločiš ostati ali ko ti nekdo reče, da si tu lahko zgradiš hišo po svojih najboljših močeh in poiščeš pašnik za živali, se boš najprej razgledal okrog sebe in poiskal božji hram, od koder bo vsemogočni udaril s strelo, od koder bo tisti drugi poslal svoje bogastvo. O nebu in zemlji veš: nebo je oče Stribog, zemlja mati Diva, in to je vedno in povsod enako. Toda to ni dovolj. Na tem novem kraju moraš najti drevo, pod katerega boš položil svoje darove (Lovrenčič 2009: brez str.).

V zgodbi *Toporko in njegovih devet bratov* (*Lutonjica Toporko i devet župan-čiča*) je v primerjavi z osmimi zgodbami izpred davnega časa najzanimivejše bogastvo slik, ki človeka zbližujejo z naravo. Namesto da bi mitološka bitja usmerjala in spreminjala tok zgodbe, tako kot v nekaterih drugih zgodbah – na primer *Kako je Potjeh iskal resnico* (*Kako je Potjeh tražio istinu*) in *Svak Sonce in nevesta Neva* (*Sunce Djever i Neva Nevičica*), imajo v tej zgodbi to vlogo drevesa. Najprej spremenijo življenje županu, ki ugotovi, da mu je devet javorovih dreves po njegovi lastni zaslugi rodilo devet sinov (bil je namreč sočuten do dreves, ki jih je imel zelo rad dedek Neumijko), potem pa se pojavi še majhen gaber, iz katerega bo nastal Toporko. Drevesa v tej zgodbi imajo prav gotovo dušo. Toda spet je na delu obratna analogija od tiste, ki se pojavlja v starih verovanjih; v drevesih niso duše prednikov, ampak duše tistih, ki prihajajo in iz katerih bo nastala zgodba. Glavni junaki so rojeni iz dreves! Še več, to ni edini pomen dreves v tej zgodbi. Bratje privezujejo svoje konje za javorova drevesa in zabadajo meče okrog stare lipe (da bodo pri roki v odločilnem trenutku, ko bodo morali reševati svojega očeta pred zlobnim služabnikom). Zborovanja se že od pradavnih časov odvijajo pod lipo; to je kraj, kjer se sprejemajo pomembne odločitve. Ta lipa je prav gotovo eno od izbranih dreves, v katerih živijo duše prednikov Ivaninih junakov. Poleg tega dedek Neumijko po trdem delu počiva v bukovem gozdu blizu lastovičje luknje, bratje pa počivajo pod lesko. Ko pride do spusta z neba in reševanja pred dedkom, ima glavno vlogo visok javor, na katerega mora splezati babica, da bi dosegla svojega Toporka. V tej zgodbi je veliko rastlin, ki ustvarjajo nekakšen »listnat« scenarij, v katerem se glavni junaki pogosto skrivajo, bežijo ali galopirajo, spijo ali preprosto živijo. To je pravljična odprtih prostorov in neizmerne zelenja. Drevesa v tej zgodbi živijo skupaj z glavnimi junaki, kar ni nič čudnega, saj imajo magične sposobnosti, s katerimi se spreminjajo v ljudi. Podobno kot poetični okoljevarstvenik Nazor naravni scenarij spreminja v živ ambient, v katerem so junaki še bolj živi, gre pravljična *Toporko in njegovih devet bratov* še korak dlje – naravni scenarij se skozi čudeže spreminja v like, ki so *spiritus movens* zgodbe. V interpretaciji Snježane Grković-Janović ljudje in drevesa v tej zgodbi postajajo *bratje in sestre, otroci Matere Zemlje, in je sleherno drevo ter sleherni trava naš sorodnik* (Brlić Mažuranić 2004: 224). Drevo sveta, na katerega vejah so posejani templji vseh pomembnih slovanskih božanstev, je podrobneje opisano v knjigi Franja Ledića, kot tudi v romansirani zgodbi o slovanskem verovanju¹, precej teoretični, a uporabni knjigi Vanje Spirina.²

Staro slovansko verovanje v čudežno moč dreves se je v prvi vrsti nanašalo na lipo, hrast in javor. Ta kult se je razvil hkrati s kultu sonca, vode, ognja in groma. Ko sta se Svarog in njegova žena Božena Vida prvič spustila na Zemljo, je Svarog v spomin na njuno prvo skupno bivanje na Zemlji (po V. Spirinu in R. Markušu) iz hrasta ustvaril moškega, iz dišeče lipe pa žensko. Po mnenju učenjakov so bili stari Slovani v svoji pradomovini obkroženi z lipami in so zato razvili posebno spoštljiv odnos do drevesa, ki so ga častili kot božanstvo in mu prinašali žrtvene darove.

¹ Starodavni jesen, Drevo sveta, ločuje nebo od zemlje, v njegovem templju pa vlada bog Svarog, čeprav so na drevesu tudi templji drugih bogov. *Na sedmem nebu, v krošnji Drevesa sveta, je gnezdo Svarogove pomočnice ptice Alempkerke. Njeno perje se tako močno blešči, da je Drevo sveta noč in dan osvetljeno ...*

² Vanja Spirin in Roman Markuš: *Hrvatski mitovi i legende, Priče o bogovima* (Hrvaški miti in legende, Zgodbe o bogovih), Pegaz, Zagreb, 1996, str. 25

Lipove veje so nameščali na strehe, da bi jih varovale pred ognjem in gromom, saj so bili prepričani, da imajo bogovi to drevo najraje. Ker je človeški rod nastal iz drevesa, se je zdelo logično, da se duše dobrih prednikov vračajo na drevo, kjer živijo in varujejo svoje potomce, ti pa imajo pod svetim drevesom praznovanja in posvetovanja. Uničenje drevesa, poseljenega z duhovi prednikov, je veljalo za velik greh. Komunikacija z duhovi je bila delo čarovnikov, prerokov in junakov.

Toda raje nadaljujmo. V pravljici *Toporko in njegovih devet bratov* je stavek iz Lovrenčičeve knjige, ki proučuje slovansko mitologijo: *Tako kot je drevo v središču sveta, je svet v središču drevesa* (Lovrenčič 2009: brez pag.). Ta stavek lahko parafraziramo in rečemo, da je sonce središče sveta, tako kot je svet središče sonca. To se nanaša na določeno trojico, ki jo sestavljajo Sonce in že omenjeni božanstvi Luna in Drevo sveta. *Sonce je en vidik drevesa sveta – drevesa življenja – in se ga istoveti s sončnim žarkom* (Chevalier 1983: 656). V pravljici Ivane Brlić-Mažuranić *Svak Sonce in nevesta Neva* Sonce čuva babico Mokoš in ziblje njeno zibelko. Vendar se ta svak Sonce kmalu spremeni v krutega sodnika in izvajalca zapletene zgodbe. Njegove bojevitosti so nesporne. Če se spomnimo na Svarožića³, personifikacijo sončnega božanstva, ki v pravljici *Kako je Potjeh iskal resnico* nima nobenih vojaških atributov (čeprav so stari Slovani temu bogu obilno darovali), ampak je precej kontemplativen lik, ki se pojavi vsakič, ko zgodba zahteva zasuk, bomo videli, da ima pojav personificiranega Sonca v *Zgodbah iz davnine* prvenstveno vlogo v zaporedju dogodkov v zgodbi.⁴

S Svarožićem so tesno povezane Kolede, ki so jih naši predniki praznovali zadnje dni decembra, v *čast Soncu, ki se v teh dneh znova začne dvigati* (Ivana Brlić-Mažuranić). Sonce in Luna imata močne mimetične sposobnosti in podpirata arhetipe mogočnih sil. Svarožić, bog osvetljenega neba, se bojuje proti nočnim in zimskim demonom. Nekateri kiparji ga upodabljajo v zlati halji in oklepu, s širokim mečem za pasom. Ivana Brlić-Mažuranić svojim bralcem ne pripoveduje o starodavnih bitkah med hudobnimi duhovi in Svarožićem. Njen Svarožić nima vojaških atributov; namesto meča, oklepa in konja ima samo zlata oblačila, namesto halje pa je pokrit z zlato pelerino. Na ta način materializira sončno svetlobo in njeno sposobnost, da zbega čute in ljudi prestavi v drugačno stanje, ki je blizu jasnovidnosti in nebeški perspektivi. Namesto poudarjanja konflikta med hudobnimi duhovi in Svarožićem, kar bi bilo verjetno značilno za mit (slednji pomembne odločitve in dejanja namreč prepuščajo bogovom), ljudem samim prepušča, kako se bodo opredelili, za Sonce ali za zlobne duhove. Avtoričin način podajanja etike in morale je zelo jasen – ljudje so sposobni sami odločati o svojem življenju.

Ta teza je povsem v skladu s tezo nekaterih kritikov, da so liki iz mitoloških virov, še posebej v delu Brlić-Mažuranićeve, neke vrste »sprožilci« misli in vedenja človeških junakov. Ali je tak primer pravljica Anice Gjerek in Maje Gjerek Lovrenković *Otrok, ki živi na vrhu kristalne planine?* (Dijete koje živi na vrhu kristalne

³ Slovanski bog mladega Sonca, pri naših prednikih sin najvišjega božanstva svetlobe Svaroga in boginja Vide. Časti se ga kot darovalca toplote in sonca, rodi pa se vsako leto okrog Božiča. Predstavlja šibko zimsko sonce, ki bo kmalu postalo mlado in močno. Po božični noči, ki se jo prebdi ob tlečih polenih, je bil najbolj prazničen dan naših prednikov v letu Božič, ko se je rodil mali bog Koleda (Ledič 1988: 37).

⁴ *Jezno se pokrije s črnim oblakom in s puščicami prežene zle duhove v skrivališče. Takrat je znan kot Perun. Svarožić ima na glavi klobuk, ki ga varuje pred vročino, v desni »rog izobilja«, v levi pa meč, s katerim med galopom prebada zle duhove* (Vrkić 1995: 441).

planine)? Ali gre za personifikacijo božanstva iz predkrščanskih časov, ali pa v otroškem junaku pravljice lahko jasno prepoznamo Jezusa Kristusa? Lažji odgovor na to vprašanje najdemo v pravljicah Brlič-Mažuraničeve. Omenjena zgodba je sestavni del romana *Beli dimnikar* (Bijeli dimnjačar), ki pripoveduje o prijateljstvu med deklico in odraslim moškim, ki trpi za neozdravljivo boleznijo.

Obstaja otrok, ki živi na vrhu kristalne planine. Njen vrh je daleč za oblaki, blizu Sonca. Zato je tudi otrok rojen iz svetlobe in toplote, Sonce pa ima, gledano z Zemlje, obliko nje-gove krone. Planina je kristalna, in svetloba se na njej lomi tako, da je otrok videti, kot da hodi po zemlji, čeprav v resnici stoji na vrhu gore. Ljudje, ki mislijo, da se ga dotikajo ali ljubkujejo njegov obraz, se v resnici dotikajo le njegovega odseva na dnu kristalne planine. Toda otrok jih vidi, razume in sliši, saj na kristalni planini besede potujejo s hitrostjo sve-tlobe, ne zvoka. Potujejo pa tudi nikoli izgovorjene misli. Ljudje so kot posode, iz katerih namesto rož poganjajo želje – podobne cvetlicam, trnove, pekoče kot trave in koprive, krhke kot orhideje, dostojanstvene kot vrtnice. Če so želje neuslišane, so oči človeka, ki jih je hranil s poželenjem, žalostne. Toda otrok, ki stoji na vrhu kristalne planine, vse sliši in vidi. Njegov pogled je jasen kot sonce, in s sončnimi žarki potuje na najbolj oddaljene konce sveta. Pono-či, ko je kristalna planina prežeta s srebrnkasto modro mesečevo svetlobo, je vsaka zvezda otrokovo oko, Luna pa ga ziblje kot astralna zibelka. Otrok takrat premišljuje o človeških željah, zjutraj pa se spet povzpne na vrh kristalne planine, kjer so mu oblaki tako blizu, da so videti kot njegova krila. Takrat zajame v pest kristalne kamenčke z roba kristalne planine in jih zakotali proti Zemlji. Vsak kamenček vsebuje vodo, ki se med potjo stopi in najde svojo rožo. Za trenutek se zadrži v jedru želje – cvetlice; podoben je dragulju iz nebeške rose, v katerem odseva nasmejani otrokov obraz. Nato napolni rožo s svetlobo in jo oživi, želja se uresniči in raste pred očmi sveta. Toda ljudje na Zemlji, ki ne zaznavajo robov kristalne planine, ne vedo, da je tisti, ki izpolnjuje njihove želje, tako blizu, in da je pravzaprav med njimi, hkrati pa daleč, v naročju Sonca (Gjerek, Gjerek Lovreković 1997: 92–93).

Otrokova krona, ljudje, ki spominjajo na posode, polne upov in želja (biblijski motiv), kot sonce jasen pogled, zvezde, ki otroku posojajo oči, Luna, ki ga ziblje, krila, spreminjanje kristalov v tekočo vodo (spet biblijski motiv), otrokov nasmejani obraz in odrešiteljska vloga – vse to so vzporednice z Jezusom. *Sonce je v središču neba, tako kot je srce v središču človeškega bitja* (Chevalier 1983: 655). V nekaterih kulturah je Sonce otrok vrhovnega božanstva. Po drugi strani pa je kristal simbol transparentnosti in čistoče, lucidnih misli in jasnega duha. *Svetloba, ki potuje skozi kristal, je tradicionalna podoba Kristusovega rojstva. Simbolizira prehodno plast med vidnim in nevidnim. Je tudi simbol božanskega, modrosti in skrivnih moči, s katerimi je obdarjen človek. Ponekod je kristal kamen svetlobe, izruvan z božjega prestola* (Chevalier 1983: 307). Vse te podrobnosti nas navajajo na misel, da gre pri tej pravljici za poetično podobo Kristusa, za most med ljudmi in nebom (nebesi). Vendar pa duhovnost v tej pravljici ni tako zelo razumljiva in močna, da bi lahko govorili o poetični prispodobi, ki bi temeljila le na biblijski izkušnji in posredniški vlogi božjega otroka. Delež naravnih sil – sonca, lune, zvezd, kristalov, vode ... – v zgodbi je precej močan, če ne še močnejši; čuti se tudi občudovanje kozmičnih razsežnosti, predkrščanska ponižnost, kakor tudi pripravljenost razlagati galaktič-ne skrivnosti. Celo božji otrok mora biti pri kozmičnih silah in vesoljskih telesih dobro zapisan. V tem smislu je ta pravljica zanimiv spoj krščanskega imaginarija in poganjskih božanstev, ki častijo kulte Sonca, Lune in naravnih sil.

Pri obravnavanju kompleksne vloge Lune, drevesa kot božanstva in Sonca v delih omenjenih hrvaških avtorjev je izhodiščna točka razlikovanje med njihovim statusom junakov in statusom kraja, naseljenega s ključnimi človeškimi liki. V globlji analizi pridemo do treh božanstev, katerih moč in vpliv se ne kažeja nuj-

no skozi literarni lik, temveč skozi kraj dogajanja, ki je odločilen za dejavnost in psihološki profil glavnih človeških junakov (I. Brlić-Mažuranić, L. Paljetak, V. Nazor) ali božanskih junakov (Gjerek-Lovreković). Če govorimo o mladinski književnosti, ta »trojica« – Luna, Drevo in Sonce – dobi profil večplastne individualnosti, ki vodi k različnim vidikom simbolizacije – terapevtskemu, povezovalnemu, antitranscendentalnemu, transformativnemu, posredniškemu. Kot kaže zadnji primer, jih je pogosto težko ločiti od krščanskega pojmovanja sveta. Toda zgodba o literarnem življenju Lune, Sonca in Drevesa se ne konča na tem mestu. Obstajajo še drugi hrvaški avtorji, ki teh božanstev v svojih pravljicah ne zane-marjajo, na primer Želimir Hercigonja v delu *Srebrnkasta nit sanj* (Srebrnkasta nit snova, 1997), Zvezdana Odobašić v zgodbi *Čudežna luska* (Čudesna krljušt, 1995), Damir Miloš v zgodbi *Beli klovn* (Bijeli klaun, 1988). Lunine moči in moči Drevesa niso obšle niti Anteja Zaninovića (*Gesak*, 1997), Sonce pa ima vodilno vlogo tudi v knjigi Ksenije Kušec *Zgodbe iz sončnega sistema* (Priče iz Sunčeva sustava, 2010). To pa še zdaleč niso edini primeri. Novo stoletje (ki zdaj že ni več tako zelo novo) prinaša nove vidike in vloge teh pojavov v mladinski književnosti, ki jih je treba še raziskati.

Prevod Marjeta Gostinčar Cerar

Viri

Ivana Brlić-Mažuranić, 2011: *Bajke i basne*. Slavonski brod: Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod.

Ivana Brlić Mažuranić, 2004: *Priče iz davnine*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Ivana Brlić-Mažuranić, 1990: *Srce od licitara: pjesme i priče*. Zagreb: Mladost

Anica Gjerek, Maja Gjerek Lovreković, 1997: *Bijeli dimnjačar*. Zagreb: Znanje.

Joža Horvat, 1993: *Waitapu*. Zagreb: Mladost.

Sanja Lovrenčić, Pika Vončina, 2004: *Mjesečeva splav*. Zagreb: Znanje.

Sanja Lovrenčić, Sven Nemet, 2009: *Nebeski dvori i zemaljske vode. Tragovima slavenske mitologije*. Zagreb: Autorska kuća.

Vladimir Nazor, 1980: *Halugica*. Split: Izdavački centar.

Luko Paljetak, 1989: *Priče iz male sobe*. Zagreb: Naša djeca.

Literatura

Marija Novak, 2007: *Tragovi hrvatske mitologije*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku

Dubravka Težak, 1998: *Bajke: antologija*. Zagreb: Divič.

Richard Cavendish, 1988: *Mitologija: ilustrirana enciklopedija*. Zagreb: Mladinska knjiga.

Lidija Bajuk Pecotić, 1999: *Kneja*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Roland Barthes, 1971: *Književnost, mitologija, semiologija*. Zagreb: Nolit.

J. Chevalier – A. Gheerbrant, 1983: *Rječnik simbola: mitovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Ivo Zalar (ur.) 1979: *Nazorovo stvaralaštvo za djecu u svjetlu suvremene kritike i metodike*. Zagreb: Školska knjiga.

Stjepan Hranjec, 2006: *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Stjepan Hranjec, 2004: *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.

Franjo Ledić, 1988: *Mitologija Slavena, knjiga I*. Zagreb: u vlastitoj nakladi.

Jozo Vrkić (ur.), 1995: *Vražja družba, Hrvatske predaje o vilama, vješticama, vrazima i drugim nadnaravnim bićima*. Zagreb: Glagol.